תנ״ך · ראשונים · אבן עזרא · נביאים

אבן עזרא על הושע

רבנו אברהם אבן עזרא [הראב"ע]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אבן עזרא על הושע

רבנו אברהם אבן עזרא [הראב"ע]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אבן-עזרא-על-הושע/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 7
פסוק א 7
פסוק ב 7
פסוק ג 8
פסוק ד 8
פסוק ה 8
פסוק ו 8
פסוק ז 8
פסוק ח 9
פרק ב 9
פסוק א 9
פסוק ב 9
פסוק ג 9
פסוק ד 9
פסוק ה 9
פסוק ו 10
פסוק ז 10
פסוק ח 10
פסוק ט 10
פסוק י 10
פסוק יא 10
פסוק יב 11
פסוק יג 11
פסוק יד 11
פסוק טו 11
פסוק טז 11
פסוק יז 11
פסוק יח 11
פסוק יט 12
פסוק כ 12
פסוק כא 12
פסוק כב 12
פסוק כג 12
פסוק כד 12
פסוק כה 12
פרק ג 13
פסוק א 13
פסוק ב 13
פסוק ג 13
פסוק ד 13
פסוק ה 14
פרק ד 14
פסוק א 14
פסוק ב 14
פסוק ג 14
פסוק ד 14
פסוק ה 14
פסוק ו 15
פסוק ז 15
פסוק ח 15
פסוק ט 15
פסוק י 15
פסוק יא 15
פסוק יב 16
פסוק יג 16
פסוק יד 16
פסוק טו 16
פסוק טז 17
פסוק יז 17
פסוק יח 17
פסוק יט 17
פרק ה 17

פסוק א 17
פסוק ב 17
פסוק ג 18
פסוק ד 18
פסוק ה 18
פסוק ו 18
פסוק ז 18
פסוק ח 18
פסוק ט 18
פסוק י 18
פסוק יא 19
פסוק יב 19
פסוק יג 19
פסוק יד 19
פסוק טו 19
פרק ו 19
פסוק א 19
פסוק ב 19
פסוק ג 20
פסוק ד 20
פסוק ה 20
פסוק ו 20
פסוק ז 20
פסוק ח 20
פסוק ט 21
פסוק י 21
פסוק יא 21
פרק ז 21
פסוק א 21
פסוק ב 21
פסוק ג 21
פסוק ד 21
פסוק ה 22
פסוק ו 22
פסוק ז 22
פסוק ח 22
פסוק ט 22
פסוק י 22
פסוק יא 23
פסוק יב 23
פסוק יג 23
פסוק יד 23
פסוק טו 23
פסוק טז 23
פרק ח 23
פסוק א 23
פסוק ב 24
פסוק ג 24
פסוק ד 24
פסוק ה 24
פסוק ו 24
פסוק ז 24
פסוק ח 24
פסוק ט 24
פסוק י 25
פסוק יא 25
פסוק יב 25
פסוק יג 25
פסוק יד 25
פרק ט 25
פסוק א 25
פסוק ג 25
פסוק ד 25
פסוק ה 25

פסוק ו 26
פסוק ז 26
פסוק ח 26
פסוק ט 26
פסוק י 26
פסוק יא 26
פסוק יב 26
פסוק יג 27
פסוק יד 27
פסוק טו 27
פסוק טז 27
פסוק יז 27
פרק י 27
פסוק א 27
פסוק ב 27
פסוק ג 27
פסוק ד 28
פסוק ה 28
פסוק ו 28
פסוק ז 28
פסוק ח 28
פסוק ט 28
פסוק י 29
פסוק יא 29
פסוק יב 29
פסוק יג 29
פסוק יד 29
פסוק טו 29
פרק יא 29
פסוק א 29
פסוק ב 30
פסוק ג 30
פסוק ד 30
פסוק ה 30
פסוק ו 30
פסוק ז 30
פסוק ח 30
פסוק ט 31
פסוק י 31
פסוק יא 31
פרק יב 31
פסוק ב 31
פסוק ג 31
פסוק ד 32
פסוק ה 32
פסוק ו 32
פסוק ז 32
פסוק ט 32
פסוק י 32
פסוק יא 33
פסוק יב 33
פסוק יג 33
פסוק טו 33
פרק יג 33
פסוק א 33
פסוק ב 33
פסוק ג 34
פסוק ד 34
פסוק ה 34
פסוק ו 34
פסוק ז 34
פסוק ח 34
פסוק ט 34
פסוק י 34

פסוק יא 35
פסוק יב 35
פסוק יג 35
פסוק יד 35
פסוק טו 35
פרק יד 35
פסוק א 35
פסוק ב 35
פסוק ג 36
פסוק ד 36
פסוק ה 36
פסוק ו 36
פסוק ח 36
פסוק ט 36

פרק א

פסוק א

זה הושע מנביאי השם הנכבדים. כי היצחקי דבר סרה בספרו עליו שאמר: שהוא בן אלה כי בארי הוא אלה, כי ימצא כתוב: ובאר אלים יללתה ואין אלה אלים, כי בעבור אות נוסף ישתנה השם, כמו: זיף וזיפה. ועוד: כי אין משפט לשון הקדש לאמר על שם פרט שהוא בן עיר, רק אם היה על דרך כלל כמו בת ציון רק יתיחש אל העיר כמו שמרוני ושני דברים דחקוהו לומר ככה: האחד: שמצא בדברי הימים בארה בנו אשר הגלה תגלת פלאסר מלך אשור, הוא נשיא לראובני והוא היה אבי זה הנביא. והשני: שאמר ולפקד על יעקב כדרכיו כי הוא יפרש זה על יעקב אבינו, שהסיר הבכורה מראובן ואין פירושו כאשר חשב, והנה שכח הכתוב על הושע בן אלה: ויעשה הרע בעיני ה', והיצחקי אמר: שלקח אשת זנונים.

פסוק ב

וזה המוכה בסנוירים הלא ראה כתוב: תחלת דבר ה' בהושע ויאמר ה' והנה לא מרה פי השם חלילה חלילה רק הושע בן בארי איננו הושע בן אלה, כמו חנוך שם כולל לארבעה אנשים בתורה, ושאול מרחובות הנהר ושאול בן הכנענית ושאול בן קיש ורבים ככה ותחלת נבואת זה הנביא על מלכות ירבעם בן יואש מלך ישראל ארבעים שנה לפני גלות שמרון, אם היתה נבואתו בסוף ימי ירבעם כי לא מלך זכריה בנו אחריו רק ששה חדשים ונשבתה מלכות בית יהוא, שהיו מלכי ישראל.

ומפרש אחר אמר: כי לך קח לך - דבור הוא כטעם לקח טוב.

ופירש: ותהר - כמו תהרו חשש תלדו קש.

ואמר: כי גומר - גמורה בזנות.

ובת דבלים - רמז ליהודה וישראל.

ואחר אמר: קח לך אשת זנונים - שאם באתה לקחת אשה הוגנת לא תמצא, שהרי זנה תזנה הארץ - כל עם הארץ זונים מאחרי השם. ומפרש אחר אמר:

קח לך אשת זנונים וילדי זנונים - שהרי דוגמתו זנו יושבי הארץ מאחרי ה' ודיו לעבד להיות כרבו.

נאם אברהם המחבר: חלילה חלילה שיצוה השם לקחת אשת זנונים ולהוליד ילדי זנונים, והאומר דיו לעבד להיות כרבו לא נאמר על זה, כי זנות מאחרי השם דרך משל רק באדם הוא במעשה, והנכון בעיני, כי זה הנביא היה רואה במראות נבואה בחלום הלילה שהשם אמר לו: לך קח לך אשת זנונים והלך ולקח אשה ידועה והרתה וילדה

כל זה במראות הנבואה כאשר פירש, אם יהיה נביאכם לבד ממשה לבדו ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו, ואל תתמה איך יראה בחלום וילך ויקח והנה בחלום אדם בלא נבואה ותאכלנה הפרות וככה על ישעיהו הנביא כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף זה היה במראה הנבואה, כי למה ילך הנביא ערום בעבור כוש ומצרים?! וככה קח לך לבנה גם שכב על צדך השמאלי גם ואתה קח לך חטין גם דבר הזקן והעד על כל זה שאמר יחזקאל בתחילת ספרו: וארא מראות אלהים ואומר: במראות אלהים הביאני אל ארץ ישראל. ואל תתמה בעבור שלא הזכיר בתחילת הנבואה מראות כי הנה כתב: דבר ה' אשר היה אל זכריהו ושם כתב אחריו ראיתי הלילה ואשא עיני וארא והנה כתב באברהם במחזה וכן היתה כל נבואתו. והנה אמר לו בדרך הנבואה למה אשת זנונים, כי זנה תזנה הארץ.

פסוק ג

וילך ויקח - האשה הנזכרת כך היה רואה במראה.
וטעם ותלד בן - הדור הבא אחרי ירבעם בן יואש.

פסוק ד

דמי יזרעאל - הם בית אחאב על בית יהוא שלא מלא אחרי השם, גם יהואחז בנו ויהואש בן בנו, גם זה ירבעם גם זכריה בנו, כולם עשו הרע בעיני ה' כי כן כתוב.

פסוק ה

והיה, קשת ישראל - מלכות זכריה, כי נפסקה מלכות יהוא.

פסוק ו

ותהר. ותלד בת - זה הדור הבא אחריו וקראו בת, כי כתוב אחרי ירבעם הוא השיב את גבול ישראל ואחרי מות זכריה בנו מלך מנחם ובימיו בא מלך אשור, ואין צורך להזכיר מלכות שלום, כי לא מלך אלא ירח ימים ובימי פקח בן רמליהו הגלה תגלת פלאסר רבים מערי ישראל, ובימי הושע בן אלה נלכדה שומרון, על כן קרא זה הדור בת.
ופירש לא רוחמה, כי לא אוסיף עוד ארחם - תחסר אות שי"ן לא אוסיף עוד שארחם, וכמוהו: ונדעה נרדפה, אל תרבו תדברו. יש אומרים: כי נשוא שהייתי עד עתה, נושא להם עונם ואין זכר לעון. והנכון בעיני: כי זאת המלה באה כדרך הרגו לאבנר והטעם כדרך כמעט ישאני עושני והנה ספר גלות השבטים.

פסוק ז

ואת בית יהודה - שנמלטו אנשי ירושלים מיד סנחריב.
והושעתים בה' - שיצא מלאך השם והכה כל מחנה אשור.

פסוק ח
ותגמל - הולידו בנים השבטים שגלו בגלותם ושם עמדו ולא שבו לארצם, על כן קראם לא עמי.
ואנכי לא אהיה - להם לאלהים, ומרוב הכעס לא הזכירו.

פרק ב

פסוק א
והיה - זאת הפרשה דבקה היא כי במקום שגלו שם יולידו בנים רבים, רק אינם יראים את השם.
ופי' והיה - במקום כמו: תחת אשר לא עבדת. והטעם: שהם קוראים עצמם בני אל חי והם באמת לא עמי, בעבור מעשיהם הרעים.

פסוק ב
ונקבצו - טעם ונקבצו, שרבים מבני יהודה תפש סנחריב וכן כתוב: כי תפש כל ערי יהודה הבצורות.
ושמו להם ראש אחד - זהו סנחריב.
ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל - שנפקד עון בית ישראל והנה הכל לגנאי ולא לשבח, או הטעם כי גדול יהיה יום אידם כיום יזרעאל והמפרש יותר מיום יזרעאל אין משפט הלשון לחסר מ"ם, כי הדבר יבוא להפך. ועוד: מ"ם טעם כי גדול - ואין שם זכר מ"ם.

פסוק ג
אמרו - כדרך: ויהתל בהם אליהו ויאמר קראו בקול, שמח בחור בילדותיך, באו בית אל, ורבים ככה על כן אחריו ריבו באמכם ריבו - איך אתם בני אל חי והאם זנתה, הם האבות.

פסוק ד
ריבו - הנביא מוכיח הגולים אולי ישובו וישיב השם שבותם, או יוכיח אלו הדורות לפני גלותם.
זנוניה - כפול העי"ן כמו בינה הגיגי.
ונאפופיה - כפול הלמ"ד כמו סגריר.

פסוק ה
פן, כיום הולדה - בהיותה במצרים כאשר הזכיר יחזקאל: ואת עירום ועריה.
והצגתיה - כמו: ויצג את המקלות.
ושמתיה כמדבר - אין אדם בו.

וטעם בצמא - בעבור שהיא אומרת: נותני לחמי ומימי ושקויי.

פסוק ו
ואת בניה לא ארחם - הם שילכו בגולה.

פסוק ז
כי הובישה הורתם - וטעם מאהבי - פועל יוצא לשנים פעולים, כי בקשו שהייתי אוהבת אותם בעבור מתנותם ושאומר: כי מימי הוא התירוש והביא ראיה ותירושי במועדו, לא דבר נכונה כי התירוש ותירושי כנגד ושיקויי.
וטעם מימי - כמו ואכלכלם לחם ומים והנביא אמר: לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי, ומים בכסף תתן לי.

פסוק ח
לכן, שך - מגזרת לשכים וכמוהו: הלא אתה שכת בעדו.
בסירים - קוצים, כי כקול הסירים כי עד סירים סבוכים.
נתיבותיה - המקומות הידועים שיש בהם סימנים להכירה.
וגדרתי את גדרה - שאשים גדר בדרכיה, כדרך: גדר דרכי בגזית.

פסוק ט
ורדפה - האומר כי דגשות הדל"ת, כי כן הוא כל דבר שהוא תמיד שאדם מתעסק בו ואין לו סוף אולי יפרש לנו זה המדקדק מה הפרש בין הדובר בי ובין רוח ה' דבר בי, הנני גורש מפניך, לא אגרשנו, ויגרש את האדם. אלה הגזרות נמצאו בבניין הקל ובבניין הכבד ורבים ככה. והנכון כי רדף הקל לעולם הוא אחר הבורח ומלת ירדף חשך יוצאה לשנים פעולים, וככה ורדפה את מאהביה - שתרדף אחריה בברחם להם.
ובקשתם - חסר דגש בקו"ף, כי הוא מבניין הכבד וככה שלחו באש מקדשך להקל על הלשון, על כן אלה חסרים דגש.

פסוק י
והיא - עד עתה כי היתה אומרת כי הבעלים שתקטיר להם הם הטיבו לה, כדרך ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמים.
עשו לבעל - הצורפים עשו צורות מזהב וכסף ליפות הבעל. ובספרד היה חכם מפרש הבעל בעל הבית הצומח בחכמת המזלות, כי כן יקראו בתים למזלות ולהם הם עובדים, כי הם צבא השמים.

פסוק יא
לכן - טעם בעתו - שאביא אויביה לקחתו.

והצלתי - והפרשתי וכן כל לשון הצלה.
והצלתי צמרי ופשתי - שנתתי לה לכסות את ערותה.

פסוק יב
ועתה אגלה את נבלותה - מגזרת נבלה על משקל כי הילדות והשחרות הבל, כי גלוי הערוה נבלה היא.

פסוק יג
והשבתי - שלא להתחבר שנים תוי"ן חסרו האחד וככה שבתו, כי שבת שרשו וככה וכרתי להם ברית, כי כרת שרשו ואין נראה להתחבר שני תוי"ן לומר והשבתתי וכרתתי, כי כן היה ראוי.
חדשה - הוא ראש החדש שתתחדש הלבנה, גם תי"ו שבתה חסירה או מובלעת בדגשות תי"ו שבתה.

פסוק יד
והשימותי, אתנה - האל"ף נוסף. ור' מרינוס אמר: שהוא כמו אתנן זונה.

פסוק טו
ופקדתי - וטעם ותעד - משל לאשה זונה שתשים הנזם על אפה והחלי בצוארה, ליפות עצמה למצא חן בעיני הנואף.

פסוק טז
לכן - אחר שתדע כי כל זאת הרעה באה עליה בעבור ששכחה אותי ולא ידעה בתחילה כי אני הטיבותי עמה, ובאמרה: אלכה ואשובה אל אישי הראשון אז אפתיה בדברים.
והולכתיה - אל ארצה ששב כמדבר.

פסוק יז
ונתתי לה את כרמיה..- הפך והשימותי גפנה.
ותחת עמק עכור - שעכרתיה, שהוא - עמק יזרעאל, ישוב לפתח תקוה.
וענתה - תנגן ותשיר, כמו: ותען להם מרים. ויש אומרים: ותדור שמה מגזר מעון ויפרש, ככתוב: וענה איים באלמנותיו והוא רחוק בעיני.

פסוק יח
והיה, תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי - כי כן כתוב את ימי הבעלים. ור' מרינוס אמר: אפילו שם שהוא ספק כמו בעל שהוא שם עכו"ם, או כמו כי יבעל בחור לא תזכרי עוד.

פסוק יט
והסירותי - על דרך ומל ה' אלהיך, כי כאשר ישוב השובב מחטאו, השם יעזרהו וישיבהו בכל לבו.

פסוק כ
וכרתי - הפך ואכלתם חית השדה.
וקשת וחרב וכלי המלחמה - כמו באוכלי שולחניך חמור לחם, בעבור שהזכיר תחלה ושברתי את קשת ישראל והנה הטעם שישבו לבטח.

פסוק כא
וארשתיך - כמו מאורשה לאיש יש אומרים: שתעשי צדק ומשפט, גם אני אעשה חסד ורחמים ואין צורך.

פסוק כב
וארשתיך לי באמונה - תהיי לי לבדי באמונה.
וידעת את ה' - הפך ולא ידעה.

פסוק כג
והיה אענה - כמו: והכסף יענה את הכל - ימציא.
וטעם אענה - פעמים תמיד, כדרך נשאו נהרות ה' כמו שפירשתי.
אענה את השמים - הפך ונתתי את שמיכם כברזל.
והם יענו את הארץ - שיתנו טלם וגשמיהם בעתם.

פסוק כד
והם יענו את יזרעאל - שם מקום הנזכר שישוב כאשר היה ברוב אדם.

פסוק כה
וזרעתיה - שירבו ויפרו כזרע הארץ.
ורחמתי את לא רוחמה - הם האבות.
ואמרתי ללא עמי - הם שנולדו בגלותם וזאת הנבואה לעתיד, או היא קשורה פירוש אילו שבו הגולים מדרכם הרעה היו שבים אל ארצם. ואל תתמה לומר אחר שהשם גזר עליהם שיעמדו בגולה שלש שנים רבות, איך ישובו?! כי הנה אמר ירמיהו על ירושלים ביד מלך בבל תנתן והוא מצוה עשו משפט ואם תעשו כן, לא יחרב הבית ואם לא תעשו כן - יהיה לחרבה.

פרק ג

פסוק א

ויאמר - בדרך נבואה.

לך אהב אשה - וקחנה לאשה כי זה משמע לשון אשה, כי לא הזכיר זונה והעד ואכרה לי ואחרי כן תהיה אוהבת רע, והטעם אדם אחר, ותנאף עמו והמשל כאוהב' ה' את בני ישראל, שאהב אותם והם פונים אל אלהים אחרים - זה הוא אהובת רע ואינם אוהבים השם רק אוהבים היין שיתעם.

מלת אשישי - כמו: סמכוני באשישות והטעם באשישות היין וככה אשישי יין ענבים. וכמוהו: ואשישה אחת ואין צורך להזכיר יין.

פסוק ב

ואכרה - יש אומרים: ואקנה אותה, כמו: תכרו מאתם ואינו נכון בטעם ובדקדוק, והוא מגזרת: הכר נא רק היה ראוי להיות ואכירה, או יהיה מבנין הקל ואם לא נמצא אע"פ שלא נמצא לשון הכר משקל קל, הנה יהיה על משקל אתנה או הפתח הקטן תחת הפתח גדול, כמו ואעדך עדי, שהוא מן עדה, פן אכלך בדרך, מן כלה, ובאה זו המלה על דרך וידבקו ורבים ככה.

וטעם בחמשה עשר כסף - כמשמעו לכתובתה.

וחומר ולתך - מאכלה. ולפי דעתי, שהוא משל ליהודה ואלה חמשה עשר הם מלכי יהודה, שתחלתם רחבעם מלך ולא תחשוב מלכות בני יאשיהו, רק מלכות אחת כי אחים היו.

וחומר ולתך - הם הכהנים הגדולים שהיו במלכות יהודה בירושלים.

פסוק ג

ואומר, ימים רבים תשבי - והטעם אם תרצי שתהיי לי תשבי ימים רבים שלא תזני ולא תהיי לאיש אחר, והטעם לא תעבדו אלהים אחרים בסתר.

ולא תהיי לאיש וגם אני - ומלת לא תשרת בעבור אחרת, והטעם וגם אני לא אבוא אליך.

ויש אומרים: אם תשובו אלי - גם אני אשוב אליך ופירוש זה הדבר הנביא.

פסוק ד

כי ימים רבים - אין מלך. ואין טענה מן החשמונאים, כי אינם מבני יהודה.

ואין זבח - אמר יפת בן עלי: זהו תשבי, לי כי לא תעשו לי זבח ומצבה. לפי דעתו אין המצבה אסורה, רק כאשר דברה תורה והנה מה יעשה במלת תרפים?! ואחרים אמרו: הכל לעכו"ם ולא מצאנו אפוד לגנאי.

והנכון בעיני: אין זבח - לשם,
ולא מצבה - לבעל,
אין אפוד - להשם,
ואין תרפים - לעכו"ם, שקראם לבן אלהיו.

פסוק ה
אחר ישובו בני ישראל. שהם בני יהודה וישראל שגלו בתחלה, על כן כללם. וטעם ואת דוד מלכם - זהו המשיח כמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם.
ופחדו אל ה' - שישובו במהרה בבא הקץ אל ארצם במרוצה פתע פתאום, כדרך: יחרדו כצפור ממצרים ששם כתוב והושבתים על בתיהם נאם ה' והעד הנאמן על זה הפירוש, שאמר באחרית הימים והם סוף נבואת הנביאים, כמו: והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' ושם כתוב: וכתתו חרבותם לאתים וכל אלה לעתיד.

פרק ד

פסוק א
שמעו. עם יושבי הארץ - היא א"י שהשם בחר. והנכון: יושבי הארץ שלו, כמו ומארצו יצאו.

פסוק ב
אלה - שבועה ואת אלית מגזרת אלה.
פרצו - מגזרת פריצים.
ודמי - דמי הרוג אחד נוגעים בדמי הרוג אחר.

פסוק ג
על כן - למ"ד אומלל כפול וטעם בחית השדה ובעוף השמים, שלא ימצאו מה יצודו והעד: וגם דגי הים יאספו - ימותו. ויפת אמר: כי אלה רעים מדור המבול כי דגי הים לא מתו. וזה דרך דרש.

פסוק ד
אך - אין איש שיריב אחר או יוכיחנו, ומשפט הכהנים היה להוכיח לישראל ועתה שבו הם להוכיח הכהן, כי גם הוא רע מעללים כאשר יפרש וזהו ועמך כמריבי כהן.

פסוק ה
וכשלת - עם הכהן הגדול שהיה בימי זה הנביא מדבר ומתנבא עליו.

וכשלת היום - והטעם ביום שהוא אור, כאילו היתה בלילה אתה ונביא השקר המפתה אותך וזהו וכשל גם נביא עמך לילה.
ודמיתי - והכרתי.

פסוק ו
נדמו עמי מבלי הדעת - זאת המלה אם היתה מגזרת דמות יהיה אחריה אל בשלש נקודות, כמו אל מי דמית ובאפס מלת אל מטעם כריתה כמו ודמיתי אמך והטעם שלא תלד עוד אחר שיהיה במקומך כהן ואתה תכשל במהרה, גם ימותו בניך נדמו אומר לכהן בחסרון דעתך נכרתו עמי.
כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מכהן לי ותשכח תורת אלהיך - הטעם כפול, כי אתה הדעת מאסתה כי לכהן ניתנה התורה. ועוד: כי הם השופטים, כי שפתי כהן ישמרו דעת.
אשכח בניך - חלילה שהשם ישכח, רק הטעם שיכשלו בני הכהן וילכו לאבדון.

פסוק ז
כרבם - אני הרביתי בניך.
כן חטאו לי - חטאים רבים, על כן כבודם בקלון אמיר - אחליף.

פסוק ח
חטאת עמי יאכלו - בני הכהן ונפש עמי ישאו על עונם כאמור סמוך אלי לכפר העון, כדרך ואליו הוא נושא את נפשו וזה עון גדול, על כן יבא רע על הכהן ועל העם ולא תהיה מעלה לכהן על ישראל.

פסוק ט
והיה - כבר אמרתי כי דרך הכפי"ן דרך קצרה והיה העם ככהן והכהן כעם, וכמוהו כעמי כעמך.
ופקדתי עליו - על כל אחד מהם.

פסוק י
ואכלו - זאת היא הפקידה.
הזנו - נפשם גם אחרים ולא ירבו, כמו: ויפרץ האיש.
כי את ה' עזבו - לשמור דרכו או תורתו.

פסוק יא
זנית - בחסרון וי"ן, כמו שמש ירח עמד זבלה והטעם כי הזנות גם היין כל אחד מהם יקח לב - ולקיחת הלב כאילו נשארו בלא לב להבין.

פסוק יב
עמי - והאות כי הם בלא לב ששב עמי לשאול בעצו הוא הפסל.
כי רוח זנונים התעה - אותו.
ויזנו - כולם מתחת אלהים, כאשר הזכיר עמי.

פסוק יג
על ראשי - טעם ראשי בגלוי וככה על הגבעות יזבחו יאמרו לכהני הבעל שיזבחו, ובעבור שהולכים האנשים להקטיר חוץ מהערים, תשארנה הבנות והכלות בבתים, על כן תזנינה.

פסוק יד
לא - הטעם אין לתמוה אם הבנות תזנינה, כי הם בעלותם לראשי ההרים להקטיר הם אוכלים ושותים עם הזונות וזונים כולם.
ומלת יפרדו - אנשים יודעים עם זונה אחת.
ומלת ילבט - בלשון ישמעאל כמשתבש שלא ידע מה לעשות, וכמוהו: ואויל שפתים ילבט והנה אין טעם לא אפקוד - שלא יפקוד עליהם, רק דבר כנגד האבות כי הם מלמדים אותם לזנות לעשות כמעשיהם, אולי הבנות קטנות הן, על כן לא אפקוד.

פסוק טו
אם - ישראל חטאו עם ירבעם שפחד שתבוא המלוכה לבית דוד, על כן עשה שני עגלים בשני קצות ארץ ישראל. למה יאשם יהודה שהניח בית המקדש שהוא בחלקו וילך למקום רחוק לעכו"ם, והנביא מוכיחם: אל יאשם יהודה ואל תבואו הגלגל ואל תעלו בית און - הוא בית אל, בעבור העגל ששם שם ירבעם. כתוב בתורה: ובשמו תשבע והטעם את ה' אלהיך תירא - שלא תעבור על מצות לא תעשה, לא בעבור יראת מלך או דבה או נזק בגוף, רק בעבור יראת השם ואותו תעבד - מצות עשה, מהם בפה ומהם במעשה. ובו תדבק - במחשבת הלב שלא יעבור רגע בכל יכולתו שיחשב בלבו מעשה השם ונפלאותיו בעליונים ובשפלים ובתחתונים, ובאותות הנביאים ואחר שיהיה דבק בשם, חייב הוא להזכיר השם בכל דבריו ולהשבע בשמו, בעבור שיבינו ממנו כל השומעים הברואים שהוא דבק באהבת השם, ותמיד שמו וזכרו שגור בפיו ובאהבתו אותו, וכל העם ישמעו וילמדו ממנו האהבה והיראה, וככה מנהג הנביאים שישבעו כדוד ואליהו ואלישע, וכמוהו כל לשון לך תשבע, והנה הטעם למה תראו, כי אתם בני השם ואתם באים בית און יותר טוב הוא שלא תעשו זה וזה, או פירושו כנגד אלה וכחש הכתוב בתחילת הפרשה.

פסוק טז
כי - סורר הוא שיסור מן הדרך שצוה שלא ילך בה, והנה דמה ישראל כפרה סוררה, שלא יוכל אדם לחרוש בה. וטעם עתה השם היה רועה אותם ככבש במרחב, אילולי הייתם סוררים, או הטעם עתה ירעם השם ככבש לבדו במקום מרחב והוא טועה.

פסוק יז
חבור - יש אומרים:
כי עצבים - כמו: וכל עצביכם. והנכון: כמו העצב נבזה לעצבי כנען והכל מגזרת עצבון, כי אין תועלת בפסיליהם רק עצבים. והטעם: מחוברים הם לפסילים הם חברתם.
הנח לו - עד שיסור אותו אולי יפקחו עיניהם.

פסוק יח
סר - באה עליהם רעה שסר סבאם מחסרון התירוש ולא שבו מדרכם הרעה,רק מלכיה הזנו אחרים בעבור מתנות שהם אומרים: הבו. ובאה מלת הבו כמו: את אשר תאפו אפו ועיקר אפו גם אהבו.
הבו - גם הבו לכם הכל, כמו: רדו צאו והשנוי היה בו, בעבור אות הגרון.
מגניה - הם המלכים, כמו: כי לה' מגיני ארץ וסוף הפסוק מוכיח, כי הטעם כפול.
ומגניה - שב אל בית און.

פסוק יט
צרר - כאדם שיצרור הרוח בכנפיו שלא ימצא מאומה, או בכנפיה בכנפי בית און.
ויבשו - המגנים.
מזבחותם - בבית און.

פרק ה

פסוק א
שמעו זאת הכהנים - גם הקשיבו בית ישראל שהוכחתים, או בית ישראל הם הסנהדרין.
ובית המלך האזינו - כי כולם שופטים.
כי פח הייתם למצפה - שלא תניחו לעלות החוגגים אל בית השם.

פסוק ב
ושחטה - ולשחוט בדרך.
סטים - הם עובדי הבעל.

העמיקו - הפח אלו הנזכרים אולי לא יראוהו העוברים ואני איסרם כולם על זאת הרעה שעשו, כי לא נעלם ממני, אשר העמיקו על כן.

פסוק ג

אני - דע כי אשת יעקב אבינו היא רחל והנה לאה נכסה במקומה, גם רחל נתנה שפחתה לו ובעבור קנאת לאה, נתנה לו גם השפחה האחרת, על כן כאשר ילדה רחל את יוסף אמר: שלחני ויעקב אמר אל אפרים ומנשה: ויקרא בהם שמי על כן יקראו כל ישראל אפרים. ויפת אמר: אולי ממלכת יהוא היתה מאפרים ובעבור שמצא ואת רמות בגלעד לגדי, הוצרך לומר איננה הכתובה בדברי יהוא ובספר עמוס אפרש שהוא מאפרים. והנכון בעיני: כי כאשר באו אבותינו ארץ כנען והנה עמד יהודה על גבולו מנגב ובית יוסף שהוא כל שבט אפרים וחצי שבט מנשה מצפון, על כן יזכור יהודה ואפרים וככה בירמיהו: הבן יקיר לי אפרים ואין מלך בימים ההם מאפרים.
הזנית - נפשך גם אחרים.

פסוק ד

לא יתנו - לא יעשו מעשים שישובו, או לא ינוחו על דרך על כן לא נתתיך.

פסוק ה

וענה - אמר יפת: כמו בני יענה. ואין לו טעם, רק הוא מגזרת עני.

פסוק ו

בצאנם - שב אל יהודה לבדו שבית המקדש בנחלתם.
חלץ - כבודו מהם כאשר יאמר אלכה ואשובה אל מקומי. ולמה חלץ מהם? כי בה' בגדו.

פסוק ז

עתה יאכלם - אלה הבנים עם חלקיהם חדש רע, כמו: כי קרוב יום אידם. ור' ישועה אומר: חדש אב. ויפת אמר: כי חדש הוא חגור חרב, כמו: והוא חגור חדשה.

פסוק ח

תקעו - הטעם השמיעו זאת וידעו הכל כי אפרים.

פסוק ט

הודעתי נאמנה - משפט נאמן, כמו גזרה והדומה לה.

פסוק י

היו - עושים רע לאשר הם ברשותם.
כמסיגי גבול - בסתר על כן אענישם.

פסוק יא
עשוק אפרים - עשקוהו מלכיו ורימוהו.
כי הואיל הלך - שנים פעלים עוברים, כמו: הגשם חלף הלך לו, כי הואיל שהלך אחרי מצות אנשים והוא צו, כמו: צו לצו. ויפת אמר: כי אפרים יהיה עשוק מהגוים.

פסוק יב
ואני - טעם שאכלם.

פסוק יג
וירא, את מזורו - מכה שהיא צריכה שיזורו אותה.
וישלח - יהודה כי כן אחריו.
ירב - שם מקום באשור.
יגהה - כמו ייטיב גהה מראית העין.

פסוק יד
כי - בתחילה אמר: ואני כעש בפנים מהגוף ועתה כשחל בחוץ, ומי יוכל לרפא לכם.

פסוק טו
אלך - לי ואין רודף אחרי, או אלך עם הטרפה והנכון שאטרפם ואלך לי כאשר כתוב אחריו.
אלך עד אשר יאשמו - שיודו שאשמו, או כטעם שממה תשם שומרון. והאדמה לא תשם חסר אל"ף.
ישחרונני - יבקשוני כשחר ויאמרו אלה לאלה לכו. אמר טרף בעבור ככפיר.

פרק ו

פסוק א
יך - מכה.
ויחבשנו - כמו: ולא חבשו, כי המכה צריכה לזור ולחבש ולרכך באחרונה בשמן.
ובאת מלת טרף - פועל עבר עם יך שהוא עתיד, על דרך הזמן העומד כאשר פירשתי בספרי.

פסוק ב
יחיינו - ירפאנו כמו וימרחו על השחין ויחי, עד חיותם.
וטעם יומים - זמן קרוב.
שלישי - הפך כל נשבר כי אז יכאב.

פסוק ג
ונדעה - שנרדפה לדעת את ה',כי זה סוד כל החכמות ובעבור זה לבדו נברא האדם, רק לא יוכל לדעת את השם עד שילמד חכמות הרבה, שהם כמו סולם לעלות אל זאת המעלה העליונה.
וטעם כשחר - כי בתחילה ידע המשכיל הש"י במעשיו כמו השחר בצאתו ורגע אחר רגע יגדל האור, עד שיראה האמת.
ויבא כגשם - הטעם שהשם יעירנו ויורנו האמת על דרך: יערוף כמטר לקחי. ואחרים אמרו: כי יבא לנו מרפא מהשם, כגשם אשר לא יקוה לאיש. והטעם: כי אין מרפא כי אם מאתו.
כמלקוש יורה ארץ - חסר וי"ו כדרך אדם שת גם יחסר אות בי"ת, כדרך כי ששת ימים וככה הוא כמלקוש ויורה ארץ:

פסוק ד
מה - הטעם הזה שהחסד שאמרתם, שתשובו לדעת השם.
כענן בוקר - שלא יעמוד.
ומלת משכים - איננו פועל, כמו: משכים היו, כאילו הוא שם לשחר. ולפי דעתי: שמשכים היו כל אחד, אם כן יהיה גם זה כן.

פסוק ה
על, חצבתי - כמו חוצב בהר והטעם שהרג קצת הנביאים שלהם, שהיו מתעים אותם שלא ישובו.
הרגתים - בעבור שהם אמרו שקר לאמר אמרי פיהם, על כן הרגתי גם אני באמרי פי, אולי תשובו ישראל.
ומשפטיך אור יצא - כמו: והוציא כאור צדקך ועוד: בעבור שאמר כשחר - נכון מוצאו.

פסוק ו
כי חסד חפצתי - חסד נכון לא חסד כענן.

פסוק ז
והמה - על נביאי שקר.

פסוק ח
גלעד, עקובה - כמו: עקוב הלב, עשה בעקבה, עקובה מדם שנשפך.

פסוק ט
וכחכי - היו"ד תחת ה"א, על דרך: לכלא הפשע גם הוא באל"ף תחת ה"א, ואלה השתים מלות זרות הן, כי משפט בעלי הה"א בסמוך לכלות לחכות. והטעם: כאשר יחכו גדודים - איש שיבא ויפשטוהו, ככה הם חבר כהנים. והנה הזכיר נביאי השקר גם הכהנים.
שכמה - כמו לעבדו שכם.
והנה גדודים - ישרת בעבור אחר כגדודים בדרך ירצחו כולם. הטעם: שהכהנים יקחו מתנות כהונה בחזקה.

פסוק י
בבית, שערוריה - הטעם: דבר מגועל כתאינים השוערים.
שם זנות לאפרים - רמז לעגלים בבית אל, שהוא לאפרים.

פסוק יא
גם יהודה - אחר שהזכיר אפרים ושת קציר כמו ועשה קציר כמו נטע. והטעם: ששת קציר לך ועזרך לעבוד הבעל בבית אל, כאשר היה בלבי להשיב שבות עמי, שיאמרו: לכו ונשובה אל ה' ובעבור יהודה שהניח ביתי ועזרך, לא אשיב שבותך.

פרק ז

פסוק א
כרפאי - בעבור שאמרו: כי הוא טרף וירפאנו, אמר כאשר ארצה לרפאם, עמד לפני רשעים בלבם שלא עזבוהו עד עתה.
כי פעלו שקר – בלילה יגנבו, וביום פושטים גדודים חוץ מן הערים.

פסוק ב
ובל - והם חושבים כי איננו רואם ולא ידעו כי מעלליהם סובבים אותם, והם נגד פני.

פסוק ג
ברעתם ישמחו מלך - ושרים שימליכוהו.

פסוק ד
כלם - גם מלכם עמהם.
ותנור - לשון זכר, על כן מלת בוערה מלעיל כמו לילה, נחלה עבר על נפשנו וזה הפסוק הפוך, וככה טעמו: כמו תנור אופה בוערה מלוש בצק עד חומצתו, עד ישבות אופה מעיר, כי צריך להבעירו ולהסיקו הרבה.

פסוק ה
יום - שימליכו מלכם שיקרא אותו היום יום מלכינו ישכירוהו ביין, אז ימשך ידו עם הלוצצים וזאת המלה מפועלי הכפל, שהוא לצץ ואילו היתה מלוצצים היתה מהפעלים שהם עלומי העי"ן, מגזרת לץ ששרשו ליץ, על כן הוא מכפולי הלמ"ד, על כן תופפות ומתופפות שנים שרשים.
ומלת החלו – מחלי, כמו הראו ומלכינו הוא הפעול והשרים הם הפועלים.
החלו שרים - את המלך מן השכרות וכמוהו: מחלה לב פועלת מחלה את הלב מהבנין הנוסף, שהוא החלה.
וטעם חמת מיין – בחסרון בי"ת בחמת מלא יין, ופירושו: כמו מן החמת ונסמך, ככה כמו דלת וסגור דלתך בעדך והעד מספח חמתך ואף שכר, שהוא כטעם הזה.

פסוק ו
כי - מלת בארבם על מחשבות רעות שיחשבו כל הלילה. והנה לבם קרוב כתנור, רק כל אופה ישן בלילה, רק בבוקר יבעיר התנור ואלה אין לבם ישן, רק חושב כל הלילה.

פסוק ז
כולם - הטעם אוכלים אלה את אלה, אפילו שופטיהם גם קושרים על מלכיהם, על כן כתוב.

פסוק ח
אפרים, הוא יתבולל - כמו בלול מעורב. והטעם: שהם מבקשים עזר מן האומות לזה מפני זה, וזהו: מצרים קראו אשור הלכו, על כן יתבולל בעמים כמו בלול ומצרים הם הקוראים.
וטעם עוגה בלי הפוכה – אז תהי נשרפת כשאינה הפוכה. והטעם: על עצתם ובעבור כי דמה יצרם ולבם לתנור, דמה העצה לעוגה.

פסוק ט
אכלו - הטעם על השחד שהיו נותנים לאשור ולמצרים כאשר כתוב על המלכים.
וטעם גם שיבה – שנחלש כחם ואבד הונם.
זרקה בו - התולדה זרקה בו שיבה, שהשיבה תבא מתולדת האדם.

פסוק י
וענה - פירשתיו.
ולא שבו אל ה' - כעניים שאין להם מה יתנו עוד לגוים שיעזרום.

פסוק יא
ויהי אפרים - בקלותו וחוסר דעתו שהיו הולכים אל מצרים ואשור לבקש עזרה, והם לא ידעו כאשר ילכו כי אני אפרוש רשתי עליהם, והנה אתפשם כי לא יוכלו לברוח, על כן אמר עליהם ולא להם, ובעבור שהזכיר כיונה, אמר: כעוף השמים אורידם.

פסוק יב
איסירם - כמו איסרם רק הוא מהבנין הנוסף ולא החליפו היו"ד בוי"ו, כמו: ועפעפיך יישירו נגדך ולא אמר אוסירם כמו אושיבם אורידם והעמידו המלה על בנינה ששרשה יסר, או העתיד ייסר. והטעם: אני איסר אלה ההולכים למצרים, אז יהיו כשמועה לעדתם היושבים בארצם.

פסוק יג
אוי - טעם נדדו בעבור שהיו בורחים שוד יבא עליהם.
ואנכי - בלבי ומחשבתי לפדותם והם היו אומרים: כי כל לבי להרע להם.

פסוק יד
ולא - הטעם כאשר אפדם הלילו על משכבותם ואמרו: אוי להם על הרעה הבאה עליהם, לא יזעקו אלי כאשר יזעק החולה אל הרופא.
וטעם על דגן ותירוש יתגוררו – שיתחברו ביום לאכול ולשתות, כמו: נהרסו ממגורות.
יסורו בי - ידברו סרה בי והנה בלילה לא יזעקו אלי וביום מורדים לדבר כזבים.

פסוק טו
ואני יסרתי - הטעם אני יסרתים לא לרעתם רק לחזק זרועותם, כדרך: ואני תרגלתי לאפרים.

פסוק טז
ישובו לא על - הטעם ישובו אל מצרים, לא על צורך רק להלשין על שריהם, וזה טעם היו כקשת רמיה, והעד מזעם לשונם.
זו לעגם - הקרוב בעיני: כי המ"ם סימן אנשי הלשון.

פרק ח

פסוק א
אל - דברי השם אל הנביא: שים אל חכך שופר ודאה כנשר אל בית ה'. ויפת אמר: שים חכך שופר כי אויב ידאה כנשר על בית ה'. ויפה פירש, בעבור מלת יען.

פסוק ב
לי - ככה הוא לי יזעקו בני ישראל, או יחסר בית ישראל.

פסוק ג
זנח, טוב - הוא השם הנכבד שהיה טוב לו.
ירדפו - כמו: אשר יקראו ה' צדקנו:

פסוק ד
הם - כי לא שאלו להשם להמליך ירבעם, וכתוב: אשר יבחר ה' אלהיך בו גם כן מלך ישראל.
השירו - מעלומי העי"ן קם שב שר והטעם כפול. ויפת אמר: כמו סמ"ך כמו בשורי מהם והטעם הפוך אם המליכו או אם השירו, וטעם למען יכרת בעבור יכרת מהם הכסף והזהב.

פסוק ה
זנח, שומרון - כפול, כאלו כתוב אותך זנח עגלך אותך שומרון כאילו מאס בך, כי העיר תחרב ואנשיה ילכו בשבי.
חרה אפי בם - בעגל ובשומרון.
עד מתי - יהיה חרון אפי בם, עד שיהיו נקיים.
ולא יוכלו נקיון – שיהיה להם ממנו.

פסוק ו
כי - מעצת ישראל הוא ומעצת המלך שהמליכוהו נעשה עגל שומרון.
כי שבבים - כמו שביבים. ויפת אמר: כי עגל שומרון יעשה ישראל להיות שובב. וזה איננו נכון.

פסוק ז
כי - תי"ו סופתה נוסף כמו אימתה.
אולי - ואם תאמרו אולי יעשה - דעו כי זרים יבלעוהו.

פסוק ח
נבלע - הטעם: יבלעו קצירכם גם יבלעו הזורעים.
ככלי אין חפץ בו - שאדם ישליכנו מביתו.

פסוק ט
כי, פרא - כמו פרא אדם.
וטעם בודד – כי לא היתה עצתם אחת.

ומלת התנו – מגזרת אתנן, שהיה כל אחד נותן מנחות של אהבים לשרי האומות.

פסוק י
גם - טעם אקבצם במצרים, אז יחלו להתאונן ולהתרעם מעט, מרוב משא מלך מצרים ואשור ושריהם, ולא יתכן מדרך הדקדוק לפרש: ויחלו רק כמו: וממקדשי תחלו:

פסוק יא
כי הרבה - וטעם היו לו מזבחות לחטוא – כבר היה לו שירש מאבותיו, ולמה הרבה עוד.

פסוק יב
אכתוב - ואני הוכחתיו וחוקי כתובים היו לו.

פסוק יג
זבחי - אמר רבי משה הכהן: הבהבי - כדברי רז"ל: ולא הבהבה. ויפת אמר: מגזרת הבהב והיו"ד נוסף כמו שדי. והוא הנכון.
יזכור עונם - שישובו אל מצרים למרות פיו, לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד.

פסוק יד
וישכח, היכלות - לבצר בהם.
ואכלה ארמנותיה - כל עיר ועיר.

פרק ט

פסוק א
אל - הטעם: כל גוי אם ישמח בבא להם גילה, דין הוא כי אין אחד מהם שיזנה תחת אלהיו, כאשר עשית אתה, אהבת לתת אתנן לבעלים תחת מעשר אלהיך וזאת הזנות, על כן גרן ויקב כי זרים יקחום, יכחש בם כאילו לא יכירם.

פסוק ג
לא ישבו, ובאשור טמא יאכלו - כי כן היו אוכלין בארץ ה', אחר שלא יתנו קודש השם ויתנו אתנן.

פסוק ד
לא - הנשארים ואלו היה להם לא יערבו לו.
כלחם אונים - כמו: לא אכלתי באוני והוא שם דבר ולשון רבים אונים.

פסוק ה
מה, חג ה' - כנגד זבחיכם.

פסוק ו
כי הנה הלכו - מפחד שוד שיבואם יש מהם שימותו במצרים גם בדרכים, על כן אמר: תחמד לכספם, והנה לשוד ילכו.

פסוק ז
באו ימי השִׁלום - שישלם לכם השם שהייתם אומרים על נביא השם שהוא אויל. ואיש אשר רוח השם בו, הוא משוגע.
על רב עונך, משטמה - שיש בלב כל אחד.

פסוק ח
צופה - הטעם שאמר כי נביא השם הוא אויל והוא עושה מעצמו צופה, והוא כמו נביא שהוא צופה מה להיות וזה נביא השקר, הוא פח יקוש.
וטעם משטמה בבית אלהיו – כדרך שהזכיר בתחילה וכשל היום וכשל גם נביא:

פסוק ט
העמיקו - להרע.
כימי הגבעה - שמרד בנימין.

פסוק י
כענבים - כדרך ימצאהו בארץ מדבר.
וטעם כענבים במדבר – שאין שם יישוב, כל מוצאם ישמח בהן.
וככה כבכורה בתאנה – ולא היתה שמחתי רק מעט כי לא עמדה, כי השתחוו לבעל פעור וינזרו מאחרי.
לבשת - כמו: והבושת אכלה יגיע, שם לאליל.
ויהיו שקוצים - שנטמאו בעבור אהבת נשי מדין.

פסוק יא
אפרים - טעם כעוף - על המהירות שלא ישמחו ולא יהיה להם כבוד מהלידה, גם מבטן כאשר תראה הבטן ההרה שתתנפח מההריון, כאשר יפסק דם האשה הנדה. והנה הטעם כי ימעט ההריון ואם היה לא יגיע להראות, ואם הגיע ימות הולד לפני הלידה, והוא שם כמו דיעה, על כן אחריו אם ילדו ויגדלו את בניהם אשכלם, שלא יגיעו להיות אדם.

פסוק יב
בשורי מהם - שי"ן תחת סמ"ך.

פסוק יג
אפרים - יהיה כצור שהיתה שתולה בנוה וכסוה המים, כך ראיתי בנבואה שיוציא האב אל הורג בניו.

פסוק יד
תן - יתפלל הנביא אחר שגזרת עליהם שיוציא כל אחד בניו אל ההורג, אולי ימותו קטנים ולא יהיה צערם גדול, וזה תן רחם משכיל - שימותו בבטן והילודים ימותו באפס חלב. צומקים - כמו צמוקים יבשים.

פסוק טו
כל - טעם בגלגל - הוא המקום שהיו שם בעברם את הירדן, היה ראוי שיזכירו את טובתי בהיות אבותיהם שם, שהבאתים אל ארצי ועתה אגרשם מביתי.

פסוק טז
הוכה - הטעם הוכה העץ, משל לאבות ובנים.

פסוק יז
ימאסם - אמר הנביא: אמר השם אלי כי איננו אלהיהם.

פרק י

פסוק א
גפן בוקק - רק אין בו כח לפרות ואין פרי.
ישוה לו - יחשוב כי יפרה את פריו והיה שוה כגפן שהוא בוקק, כי כאשר הרביתי פריו - הרבו למזבחות.

פסוק ב
חלק - כי אין להם חלק אחד.
עתה יאשמו - מגזרת שממה, כמו תאשם שומרון, שהוא כמו: והאדמה לא תשם ולבם שנחלק הוא יערף מזבחותם, שהרבו כדרך וערפתו הריסות.

פסוק ג
כי - כאשר חלק לבם לא רצו להיות עליהם מלך ולא יראו מהשם, על כן אין להם מורא והכל יעשה כרצונו.

פסוק ד
דברו, אלות שוא - דרך זרה כאילו המלה מורכבת משם הפועל הסמוך ושאינו סמוך, או היה כן בעבור אות הגרון ומשל משפט שהוא מתוק והפך למר, כמו: ההופכים ללענה משפט והוא יפרח בראש משפטם שאינו ישר.
על תלמי - כמו תלמיה רוה.
ושדי – כמו: שדה והעד יעלוז שדי.

פסוק ה
לעגלות - הם עגלי הזהב בבית אל.
יגורו - יפחדו השוכנים בשומרון.
כי אבל עליו - הטעם על כל עגל בבית אל כאשר תחרב.
וכמריו - אשר עליו יגילו היום יתאבלו.
כי - הטעם כפול.

פסוק ו
גם - עגל שומרון.
לאשור יובל - כי הוא זהב.
בשנה - בתוספת הנו"ן כמו: שבענה בנים.

פסוק ז
נדמה - ישרת בעבור אחר וכן הוא נדמה שומרון נדמה מלכה.
כקצף - כמו: ותאנתי לקצפה.

פסוק ח
ונשמדו - במות הבעלים בסור העגלים.
ואמרו - אמר רבי משה: כי אמרו דרך משל בעבור המזבחות כדרך כי היא שמעה והטעם שלא יראו עוד. ויפת אמר: ויאמרו עובדיהם מרוב צרתם.

פסוק ט
מימי - יותר כמו מזקנים אתבונן, מאויבי תחכמני, ופירוש: שם עמדו על חטאי דורו כאילו עמדו עם בני בנימין - הם בני עלוה כמו עולה והיתה לזעוה והיה רק זועה והיום לא יפחדו שתשיגם מלחמה כאשר השיגה את בני בנימין מהשבטים, וזה הכתב כמו כריח שדה, שטעמו: ראה ריח בני אשר ברכו ה' כריח שדה.

פסוק י
באותי ואסרם - מגזרת מוסר והיו"ד מובלע בדגשות עי"ן הפועל, כדרך בטרם אצרך בבטן, כי אצק מים. ופירוש: ואספו עליהם איך איסרם על ידי עמים שיתאספו עליהם.
ואסרם - כמו יאסרו קשורים.
לשתי עונותם - כמו: כבחצי מענה, האריכו למעניתם. וטעם שתים, בעבור יהודה ואפרים.

פסוק יא
ואפרים - אני למדתיו מתחילה לסבול עול מצותי.
ואני עברתי - החוק על כל חורש שהטיבותי לצוארה והרכבתי אפרים עם יהודה יחרש.
יעקב - יעקב כולו השדה שלו, דרך משל על התורה וצויתיה זרעו וקצרו הוא התגמול.
נירו - להסיר הקוצים לסקל הנתיב ועת תדרשו השם, לרוות הזרע אז יבא מלקוש.

פסוק יב
ויורה צדק לכם - כמו: יורה ומלקוש. וכל המפרשים אומרים: בקשו אתם תורתי - והוא יבא ויורה אתכם.

פסוק יג
חרשתם - וכל זה עשיתם שלא סבלתם עולי, כי בטחתם בגבוריכם ובעבור זה.

פסוק יד
וקאם, כשוד שלמן - אולי הוא שלמנאצר.
בית ארבאל - שם מקום.
רטשה - שם דבר אם על בנים ולהיותו מגזרת אורב, אין טעם לו.

פסוק טו
ככה - בית אל ששם העגל שהוא ככה הרע מכל רעתם, כי רוב מלכי ישראל לא סרו מחטאת ירבעם.
וטעם בשחר – כי יושדו בלילה ובשחר יכרת מלכם.

פרק יא

פסוק א
כי נער - זהו מלומדה ממני כי מהיותו נער והטעם בצאתו ממצרים, אז החילותי ליסרו בעבור שאהבתיו.

פסוק ב
קראו - הטעם ממצרים קראתי לבני לעבדני והם עתה קראו להם לבעלים, וכאשר קראו להם לבעלים, כן הלכו ונדדו מארצם מפניהם. ויש אומרים: קראו להם נביאי והם הלכו אחורנית.

פסוק ג
ואנכי תרגלתי - תי"ו תרגלתי תחת ה"א ואין כמוהו במקרא, והטעם הרגלתיו ללכת על רגליו, כאשר יורגל הנער שיוקח על זרועותיו וזהו כדרך רפואה לחזק הנער, עד שיוכל ללכת ובעבור שדמה ישראל לעגלה מלומדה. אמר: בחבלי אדם – בעבותות.
אמשכם בעבותות – אהבה, לא כמו העבותות המושכות בצואר העגל החורשת.

פסוק ד
ואהיה להם - כאנשים המרימים עול העגלה להרים העול שהוא על לחיה רגע אחר רגע.
ואט - כמו אטה ומלת אוכיל שם דבר כמו אכל בכסף והייתי מטה אליו אוכל. ור' מרינוס אמר: כי אכיל ראוי להיותו אאכיל כמו ויוסף עוד דוד את כל בחור ישראל ופירש ואט כמשמעו שהייתי מאכיל אט.

פסוק ה
לא ישוב - ואשור שם מלכו כאשר הזכרתי ושמו להם ראש אחד.
כי מאנו לשוב - אלי ההולכים למצרים לשוב אל ארצי.

פסוק ו
וחלה - כמו: יחולו על ראש יואב ולא חלו בהם ידים ידי האויבים.
וכלתה בדיו - סעיפיו כמו ותעש בדים וזאת הרעה באה להם ממועצותיהם.

פסוק ז
ועמי תלואים - באל"ף כמו: אשר תלאום ויו"ד למשובתי אינו סימן הפועל כמו ושימחתים בבית תפלתי אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך, כי משובה לעולם לגנאי והנה הטעם שהם עושים דרך משובה עמי כאדם תלוי באויר, אינו עולה למעלה ואינו יורד למטה.
ואל על - כמו: נאם הגבר הוקם על שהוא תואר כמו עליון והנה פירושו ואל עליון יקראוהו הקוראים, והם נביאי השם וכולם על דרך אחד לא ירימו ראש.

פסוק ח
איך, אמגנך - כמו אתנך כמו אשר מגן צריך, עטרת תפארת תמגנך, תתן לך כמו: כי ארץ הנגב נתתני:

נכמרו - יקדו ונצרבו, כמו: עורינו כתנור נכמרו:
נחומי - מגזרת וינחם ה' - ודברה תורה כנגד בני אדם:

פסוק ט
לא, אל - שאוכל לסבול הכעס. ועוד: כי בקרבך לבדך הייתי קדוש.
כי אל אנכי ולא איש, ולא אבוא בעיר - על דרך: ישב אלהים את האדם. והגאון אמר: לא אבוא בעיר אחרת רק בירושלים לבדה.

פסוק י
אחרי - אם ישובו ללכת אחרי השם, כמו: אחרי ה' אלהיכם תלכו, עתה ישאג כאריה.
ויחרדו בנים – הם ישראל שהלכו אל מערב שהיא מצרים, כי כן הוא מערבית דרומית וככה אשור.

פסוק יא
וטעם יחרדו כצפור – שהצפור תחרד מקול האריה ואני אעופה כעוף וכיונה, הפך שאמר: כיונה פותה אין לב.
והושבתים על בתיהם - הטעם אשיב שבותם רק אינם הולכים אחרי השם, כי הם סבבוני בכחש ומרמה לא באמת, גם כן יהודה שהיה אומר: כי רד עם אל, על משקל: כי אם תם הכסף - שהיה חושב בעבור היות מלכי מבני דוד כי הוא מלכות השם.

פרק יב

פסוק ב
אפרים - איננו הולך אחרי השם כי אם בדבריו, כי הוא רועה רוח כמו הקץ לדברי רוח והעד: וברית עם אשור יכרותו ושמן למצרים יובל - דורון למלך מצרים.

פסוק ג
וריב - המפרש כי יהודה הוא נאמן והוא יהיה מוכיח, ואמר כי הכתוב לא הזכיר וריב לה' על יהודה, רק עם הטעם כי השם ויהודה יריבו על אפרים. והנה טעה מדרך הכתב והדקדוק. כי למעלה כתב ויהודה את מזורו, ארכיב אפרים יחרש יהודה ועל שניהם אמר: אכלתם פרי כחש גם שכח ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק, וירב העם עם משה ורבים אחרים, על כן חבר אפרים עם יהודה ואמר: ולפקוד על יעקב כדרכיו, שזה השם כולל שניהם.

פסוק ד
בבטן - המפרש בבטן גזר השם דבר הבכורה והברכה לא ידעתי מה טעם בבטן, והכתוב אמר: בטרם אצרך בבטן ידעתיך. ולפי דעתי: כי הוא כמשמעו, כי בבטן עקב את אחיו, וזהו מפורש: וידו אוחזת בעקב עשו. והטעם למה לא יזכרו את בני יעקב שאני בחרתי אביהם ועשיתי לו מעלה על כל הנולדים? כי כאשר היה בבטן נתתי לו כח לאחוז בעקב וזהו כמעשה נס, כי אין כח בעומד בשליה ובעת התבקעה לתפוש דבר, עד שיצא מהרחם לאויר העולם, והנה בהיותו בבטן נתתי לו כחו ואחרי כן התאבק עם המלאך ולא יכול לו, והנה מלאך אחד הרג כל מחנה אשור, ומראותו יפחדו בני אדם, כמו דוד שנבעת ואף כי להתאבק עמו והנה הטעם שידעו כל בני העולם כי זרעו יעמוד לנצח ובסוף הוא ינצח את אויביו, והנה אפרים חושב, כי אפרים הוא מצא האון.

פסוק ה
וישר - פירוש איך שר את אלהים.
ויוכל - המלאך וכמעט בכה ויתחנן לו שישלחנו. וטעם עלות השחר - לפני שיתחזק האור שלא בעת יעקב.
וטעם בית אל ימצאנו – בשובו לאביו שם מצא המלאך ובעבור שהמלאך נראה בבית אל פעמים, הנה המקום שער השמים, על כן התנבאתי אני ועמוס על ירבעם בבית אל שהוא מקום מלכותו כאשר אפרש.

פסוק ו
וה' - הטעם המלאך דיבר עם אביכם והשם גילה שמו למשה, שהוא אלהי המלאכים להיות להם לאלהים, על כן ה' זכרו.

פסוק ז
ואתה - לו שבת אל אלהיך היה עוזרך להשיבך אליו וזהו: ואתה באלהיך תשוב וקוה אליו ואל תסמוך אל עשרך ואל כוחך, כי הכח מאתו היה לך גם העושר.

פסוק ט
ויאמר - טעם אך לא נתן לי השם העושר, אני מעצמי עשרתי, כי איננו כמו כנען הוא הסוחר, כמו לא יהיה עוד כנעני והטעם למה יאמר חסד ומשפט שמור ולא יהיה עושק ככנעני, וכל יגיעי לא ימצאו בני אדם שחטאתי.

פסוק י
ואנכי - הטעם הלא תזכור כי אני העליתיך ממצרים בעושר רב שלא יגעת בו וכלכלתיך במדבר בהיותך באהלים, כמו כן יוכל לעשות לך כימי מועד צאתך ממצרים.

פסוק יא
ודברתי - והנה כבר דברתי כזאת וכזאת על הנביאים שיאמרו לכם שתניחו דברי שקר.
וביד הנביאים אדמה - ששמתי דמיונות משלים שתבינו.

פסוק יב
אם - והנה היו אנשי הגלעד לפני הנביאים און.
אך שוא היו - אחרי כן.
בגלגל שוורים זבחו - לבעל.
כגלים - דרך משל, שהיו רבים ונראים.

פסוק יג
ויברח - היה לכם לחשוב כי אביכם בברחו אל ארם עני היה וכן אמר: ונתן לי לחם לאכול.
ויעבד, באשה - זהו הלא ברחל עבדתיך. ובעבור אשה היה שומר צאן ואני העשרתיו גם העליתי בניו על יד נביא - הוא משה ושב ישראל כמו צאן ושומרן משה ושכח ישראל כל זה.

פסוק טו
הכעיס - השם.
תמרורים - בגלוי, כמו: שימי לך תמרורים, ויתמרמר.
ודמיו - דמי נקיים ששפך.
יטוש - כמו והנם נטושים.

פרק יג

פסוק א
כדבר - מדיבורו היו יריאים הגוים ואין למלת רתת חבר רק בארמית. ורבי משה הכהן פירש: זה על ירבעם שהיה מאפרים, כמו זה ירבעם בן יואש כאשר אפרש עוד.
נשא הוא - שנשאת מלכותו בישראל, כי מלך על עשרת השבטים.
ויאשם, וימת - נחשב כמת. ועוד: כי הרג אביה כל מחנהו.

פסוק ב
ועתה יוסיפו - הדור הזה לחטוא.
כתבונם - כתבונתם כמו: וצורם לבלות שאול וצורתם.

להם הם אומרים - בני אדם להתל להם, כי הם מנשקים לבעלים שהם צורות העגלים, כמו: וכל הפה אשר לא נשק לו והם שופכים דם נקי וזהו: ודמיו עליו יטוש והנם הפך כל אדם, כי האדם ישק לאדם שהוא חבירו ויזבח העגלים למאכלו.

פסוק ג
לכן - על כן לא יעמדו.
משכים - פירשתיו כי בחם השמש לא ימצא.
כמוץ - התבן הדק עם רוח סערה והיה ראוי להיות יסוער בפתח גדול והנה היא מלה זרה בדקדוק.

פסוק ד
ואנכי - הטעם איך שבת לנשוק לעגל שלא יושיע ולא ישביע והנחת אלהיך מימים קדמונים שהושיעך וידע כל צרכיך, כדרך יודע צדיק.

פסוק ה
אני, תלאובות - ארץ ציה וצמא וככה בלשון ישמעאל ולהיותו כל תלאות בו, דרך דרש ולא דרך פשט.

פסוק ו
כמרעיתם - יספר הנביא הטובות שעשה השם עם אבותיהם, בבואם מהמדבר אל ארץ כנען.

פסוק ז
ואהי - פועל עבר על הרעות שהביא השם עליהם.
אשור - תואר, כמו עצום שילכו אשורי אדם בו ועוד.

פסוק ח
אפגשם כדוב שכול - יש אומרים: שנהרגו בניו, או הוא תואר יוצא.
וטעם חית השדה – אני אכלה קצתם בדבר וברעב, וחית השדה תבקע קצתם.

פסוק ט
שחתך, כי בי - ניחום כמו יצר שהוא בעזרך.

פסוק י
אהי - יש אומרים: הפוך כמו איה. והנכון: כאומרו: אהי מלכך איפוא הוא.
יושיעך - מידי ומיד החיות.
ושופטיך - הטעם כפול.

פסוק יא
אתן לך מלך - כשאול שאמר הנביא: כי אותי מאסו ממלוך עליהם, עתה אקחנו בעברתי:

פסוק יב
צרור - הוא בלבי לא אשכחנו, כאשר שכחוני הכתוב למעלה.

פסוק יג
חבלי - והבן שיוליד ידעתי כי סכל יהיה כאבותיו ולא חכם, על כן עת לא יעמוד במשבר בנים, כי מיד ימות.

פסוק יד
מיד שאול - הייתי פודה אבותיך עתה אני אהיה דבר המות שלך, גם אהי קטבך. והעד מדבר באפל יהלך מקטב כטעם הכרתה. ויש אומרים: כי אהי כמו איה שאמרו: כרתנו ברית את מות.
נוחם - שם, מגזרת וינחם ה' והטעם שלא אנחם.

פסוק טו
כי הוא בין אחים - מגזרת באחו.
יפריא - כמו יפרה החליא, כמו החלה, והטעם: דרך משל כאשר הזכיר במרעיתם ספר איך יהרגם השם ויכריתם.
ויבוש - כמו: וייבש, או כמשמעו, שיכזבו מימיו. וטעם זה הרוח, משל לאויב שהוא ישסה.

פרק יד

פסוק א
תאשם - תהיה שממה.
בחרב יפלו - אנשיה.
והריותיו - אחר שהמלה לשון נקבה לא חשש לומר יבוקעו, כדרך: אם תעירו ואם תעוררו.

פסוק ב
שובה - מעט מעט עד השם.
וטעם כי כשלת בעונך – ואין מי יקימך רק השם לבדו.

פסוק ג
קחו - איננו מבקש מכם כאשר תלכו לבקש רצונו הון, או עולות, רק דברים שתודו כדרך ונשא השעיר עליו. אמר רבי מרינוס: כל תשא עון הפוך כל עון תשא. והנכון: כל אשר תשא עונינו - נשוב.
וקח טוב - מעולה או הדיבור הטוב שנוכל לומר לפניך, והטעם להתודות. ורבי יוסף אמר: מיעוט מעשים טובים.
ונשלמה - שלום פרים, כמו: כי הכית את אויבי לחי, שפירושו: מכת לחי או חסר כ"ף והזכיר פרים, כי הם גדולים והיקרים בעולה וזהו שתאמרו.

פסוק ד
אשור - כי כתוב ואשור הוא מלכו לא נשען על אשור ולא על סוסינו המובאים ממצרים.
ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו - כנגד מעשה חרשים, כי אין מי שיעזור מי שאין כח לו כמו היתום, רק אתה וכתוב: אבי יתומים וזה כנגד כי כשלת בעונך ואין עוזר לך.

פסוק ה
ארפא - מלת משובה לגנאי בכל המקרא ואיננו כאומר משובתם בכל מקום שהכיתים, רק המשובה בנשמה כחולי בגוף על כן מלת ארפא כנגד הכה אפרים.
אהבם - אהבת נדבה הפך ימאסם אלהי.
כי שב - הפך חרה אפי בם:

פסוק ו
אהיה - הפך שרשם יבש ויבוש מקורו והשושנה תפרח מהרה, ובעבור שאין לה שורש רק דק, אמר ושרשיו יהיו כשורש עצי לבנון.
ויך שרשיו - באורך וברוחב כדרך ומחה אל כתף ים כנרת ובמידות שברים ותבריתא.

פסוק ח
ישובו - אמר יפת: יושבי בצל הלבנון. ולפי דעתי: יושבי בצל ישראל והם העבדים, שיהו אכריהם וכורמיהם.
יחיו דגן - והקמות יפרחו כגפן.
וזכרו - ריחו כדרך אזכרתה. ויפת אמר: זכר גפנם למרחק כיין לבנון.

פסוק ט
אפרים - באמרו: אפרים מה לי עוד, אין לי צורך אליהם אני אענהו לתת לו כל חפצו, כדרך והכסף יענה את הכל.

ואשורנו - לתת עיני לטוב עליו, עד שאשורנו נמצא שיהיה כברוש רענן ואל תפחד, בעבור שאין לו לברוש פרי כי ממני פריך נמצא.